

UDC 304.2:316.658.4](510-21)

**SOCIO-CULTURAL BASIS OF MODERN CHINESE CITIES'
COMMERCIAL SIGN SYSTEM (THE CASE OF XUZHOU CITY)**

Chuchuk Solomiya – Postgraduate
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk city

The aim of the paper is to determine the organizational features of the commercial sign system elements of the urban environment of Chinese cities, based on the case of Xuzhou city. The study of historically formed stylistic patterns, characteristic motives and effective practices will form an idea of the role of ethno-cultural factor in the visual space arrangement of the modern city.

Results. China has a colossal cultural heritage that has been formed in isolation for about two thousand years. The active influences of Western cultures, which began in the second half of the twentieth century, significantly transformed the visual image of even the most conservative Chinese cities, but did not deprive the attraction to tradition, canon and ethnicity. The Chinese cultural palette includes a rich history, philosophy, ethics and religion, complex ideographic language, literary and visual traditions, including, among others, a deep understanding of the color symbolism, signs, understanding of harmony, rhythm, balance and more. Thus, even in the context of rapid globalization, the system of visual communications of most Chinese cities retains the characteristic lyricism, sensitivity to nature, symbolism, a sense of spiritual balance, as opposed to European intellectualism and Western rationalism. Global trends in outdoor advertising, penetrating the space of Chinese cities, are in the process of refining, adapting to local cultural reality and adapt to the specific worldview of their consumers.

Given the rapid pace of acculturation of Ukrainian cities and their relentless incorporation of Western style trends in outdoor advertising, China's experience in integrating foreign aesthetic elements while preserving its own authenticity and distinctive ethnic basis can serve as a valuable source for developing qualitatively new urban strategies.

Novelty. The impact of outdoor advertising media's stylistic modifications on the transformation of Xuzhou visual urban space is explored. Different stages of commercial sign system's functioning, its connection with historical, political and social events are considered. The role of canon and tradition in modern mechanisms of advertising system's organization as a means of preserving national authenticity is revealed.

Key words: outdoor advertising, urban environment, artistic traditions of China, counterbalance of cultures, stylistic authenticity.

Надійшла до редакції 10. 08.2020 р

УДК [391-055.2:687.45]:746.2.02(477.86/.87+477.83) «189/201»

**AŁUOWE CZEPCE W STROJU KOBIECYM NA BOJKOWSZCZYŃNIE W KOCCU
XIX – POCZĄTKU XXI WIEKU : LOKALNE CECHY ARTYSTYCZNE**

Kozakewycz Olena – doctor sztuki (PhD), pracownik naukowy,
Instytut Etnologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Lwyyw
<http://orcid.org/0000-0002-8742-4337>
[DOI.org/10.35619/ucpmk.v34i34.350](https://doi.org/10.35619/ucpmk.v34i34.350)
kozakewych.olena@gmail.com

W artykule rozpatrzono cechy artystyczne kobiecych ałuowych czepcyw kocca XIX do poczatykw XXI w. – w kontekście strojyw tradycyjnych na Bojkowszczyźnie. Analizowane charakterystyczne cechy lokalne, ktyre powstały pod wpływem etnokułturowych i artystycznych czynnikyw wyznaczonego okresu. Podstawa metodologiczna – zasady podejńcia systemowego oraz badania kompleksowego, w szczegylności metody porównawczo-historyczne, typologiczne i artystyczne, a także wywiady terenowe. W wyniku badac naukowych ustalono, ie tradycyjne wyroby ałuowe na Bojkowszczyźnie charakterystyczne szeregiem cech (kształt, struktura, kolor, dekorowanie) wyjątkowo dla tego terytorium, a nawet dla określonej miejscowości. Na szczegylną uwagę zasługują czepce siatkowe – ze względu na zakiadanie, techniki wytwarzania oraz cechy artystyczne. Ponadto czepiec – nieodiazny atrybut obrzku weselnego i obowiazkowa oznaka stanu zamkinego w kulturze tradycyjnej. Badania terenowe autorki i opracowanie zabytkyw ze zbioryw muzealnych daja podstawę twierdzeń o unikatowych etnograficznych i artystycznych lokalnych osobliwościach czepcyw: turkowski, starosamborski, skolowski, wielkobrezacski, woioveck. Do obiegu naukowego wprowadzono pozyskane od respondentyw informacje o czepcach, oraz uioiono słownik terminyw specjalistycznych.

Słowa kluczowe: stryj ludowe, Bojkowszczyzna, nakrycie giowy, czepiec, tradycja, obrzku, robota ałuowa, zdobienie, cechy artystyczne.

Sformułowanie problemu. Bojkowszczyzna to obszar historyczno-etnograficzny, ktyrego większa część dziś leży na terenach wsplyczesnej Ukrainy (Bojkowszczyzna Wschodnia, Bojkowszczyzna Centralna, część Bojkowszczyzny Zachodniej) i niewielkie terytorium wsplyczesnej Polski wschodniej (Bojkowszczyzna Zachodnia). Jednak po II wojnie światowej tam nie zostało się przedstawiciele tej grupy etnograficznej, ponieważ

zostali eksmitowani. – O. K.). Stroje ludowe Bojkyw od XIX i do początków XXI w. wyróżniały się różnorodnością tytu i cech dekoracyjnych. W wyniku transformacji w społeczeństwie i tradycyjnej kulturze z osobna (czynniki społeczno-kulturowe, etnograficzne, ekonomiczne) w stroju Bojkyw w zaznaczonym okresie nastąpiły zmiany, czasami dość kardynalne.

Wiąże się stryj stał się jednym z ważniejszych znaczników takich modyfikacji. Z jednej strony – archaiczne i konserwatywne podejście w tworzeniu stroju ludowego, z innej – stopniowe modyfikacji w zrynicowaniu cech typologicznych i artystycznych. Jeden z takich przykładów połączenia tradycji i innowacji – wyroby koronkowe [siatkowe] w strojach ludowych na Bojkowszczyźnie. Koronki to wyrob sztuki dekoracyjno-użytkowej o ściągłej strukturze ornamentalnej i rozmaitych technologicznych sposobach wykonania. W strojach ludowych z Bojkowszczyzny wyroby koronkarskie nie charakteryzują się dużym zrynicowaniem typologicznym. Jednak niektóre okazy posiadają cechy, specyficzne tylko dla tego regionu, a nawet części jego obszaru. Znacznie podnosi to ich wartość artystyczną.

Jednym z jaskrawych przykładów różnorodności materialnych okazy sztuki ludowej bojkowskiej w granicach jednej grupy typologicznej są *kobiece czerpe* (ukr.: очіпки; oczipky) *siatkowe* [koronkowe].

Analiza ostatnich badań i publikacje. O bojkowskich ściągłych czerpach, jak i koronkowych wyrobach ogólnie, w ukraińskiej literaturze na temat etnografii i historii sztuki informacja jest szczątkowa. Jedno z ważnych źródeł wizualnych o noszeniu czerpów siatkowych na Bojkowszczyźnie oraz możliwości datowania (1834 r.) – akwarele K. W. Kielisickiego. W literaturze pierwsze opisy w kontekście badań etnograficznych Bojkowszczyzny zawierały przeważnie materiały opisowe na temat stroju, najczęściej to są wzmianki o tkaninach i wyrobach haftowanych [3]. Interesująca informacja o ośrodku produkcji siatkowych czerpów w Starej Soli w końcu XIX w. zawiera monografia Z. Strzetelskiej-Grynbergowej «Staromiejskie. Ziemia i ludność» (1899) [9]. Wzmianki o ściągłych [wojowieckich i miłhirskich] nakryciach głowy (Bojkowszczyzna Zakarpacka, obecnie – obwód zakarpacki) zawarte są w opracowaniu S. Makowskiego (1925) [4]. Jednak autor wymienia jedynie ich funkcję obrzędową (rytualną): zakładane w czasie ślubu, po tym zdejmowane i zachowywane «na śmierć». Czerpe z okolic Skolego (obecnie – obwód lwowski) w kontekście bojkowskiego stroju kobiecego opisuje L. Buraczyska (1980) [1]. Ważnym jest to, że wiadomości o tym typie nakrycia głowy autorka gromadziła jeszcze w latach 20–30. XX w., kiedy mieszkała we Lwowie i zajmowała się ludoznawstwem. Opis czerpów z okolic Skolego i Turki (na podstawie opublikowanych źródeł) podaje G. Stelmaszczyk w monografii o tradycyjnych nakryciach głowy Ukraińców (2013) [6]. Wartościowy materiał ilustracyjny – fotografia bojkowskiej niewiasty z okolic Stryja w koronkowym czerpie – umieszczony jest w albumie fotograficznym polskiego etnografa R. Reinfussa (2015) [8] (oryginały foto opracowano przez autorkę podczas kwerendy w Archiwum Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. – O. K.). W książce N. Kłasztornej o strojach w niektórych wsiach Bojkowszczyzny Zachodniej (dziś ziemi Rzeczypospolitej) (2017) [2] jest umieszczony krótki przegląd czerpów. Niemniej te wiadomości pochodzą przeważnie z mojego artykułu, opartego na materiałach ekspedycji. Materiały (teksty i foto) zgromadzono w Archiwum Instytutu Etnologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Lwów): «Ф. 1, Оп. 2, Спр. 530. «Звіт мистецтвознавчої комплексної експедиції на Бойківщину та Лемківщину, 2005 р. (Козакевич О., Олійник О., Федорчук О.)»; «Ф. 1, Оп. 2, Спр. 539. «Звіт мистецтвознавчої комплексної експедиції на Бойківщину та Підгір'я, 2006 р. (Козакевич О., Шпак О., Федорчук О.)»; Ф. 1, Оп. 2, Спр. 596. «Звіт мистецтвознавчої комплексної експедиції на Закарпатську Бойківщину, 2009 р. (Герус Л., Никорак О., Козакевич О., Мотиль Р., Федорчук О.)» oraz w Archiwum autorki, w tym: «Наукова експедиція на Бойківщину (Сколівщина), 2017 р.»; «Наукова експедиція на Бойківщину (Турківщина), 2018 р.».

Cel artykułu. Przedstawij wyniki badań nad cechami lokalnymi, typologia i artystycznymi osobliwościami tradycyjnych kobiecych czerpów siatkowych na Bojkowszczyźnie w kontekście stroju ludowego, opartych na materiałach badań terenowych i okazy muzealnych w latach 2002-2019 i opublikowanych w moich naukowych artykułach. W publikacji zostały przedstawione pozyskane od respondentów informacje o obecnym noszeniu czerpów w bojkowskim stroju, wprowadzono szereg artefaktów z uwzględnieniem ich cech lokalnych, różnorodności typologicznej, w tym wykonano analizę charakterystyk artystycznych ściągłych nakryć głowy. Jednym z ważniejszych wyników ekspedycji jest słowniczek wyrazów, który daje możliwość ujawnienia lingwistycznych różnorodności w opisanu tego samego zjawiska, uzupełniła terminologię związaną z nazewnictwem w bojkowskim stroju ludowym, w tym koronek i czerpów siatkowych. Ta kwestia jest istotna w kontekście odzyskania i promocji sztuki ludowej i dziedzictwa kulturowego na Ukrainie pocz. XXI wieku.

Prezentacja głównego materiału. Wieloletnie badania terenowe autorki i opracowanie zbiorów muzealnych dają podstawę twierdzeń o etnograficznych i artystycznych osobliwościach bojkowskich czerpów ściągłych, które wykształtowały się w końcu XIX – pierwszej trzeciej XX w. Uwzględniając sposoby zakładania, połączenia z innymi nakryciami głowy, techniki wykonania i artystyczne charakterystyki można wyodrębnić szereg cech lokalnych, na podstawie których określone są rozpoznawalne ośrodki użytkowania siatkowych czerpów.

Сзерієс («oczіpok» [очіпок], «czereж» [чепйць], «карог» [кбпор], «czepak» [чепбк], «czureж» [чипйць], «szіreж» [шіпйць], «oczіreж» [очнпець], «oczureж» [очэпець], «czureж» [чупйць], «czаруж» [чапъць], «kartur» [каптэр]) [3] jest to niewieńskie nakrycie głowy w kształcie [aіurowej] czapeczki; wyznaczalna oznaka stanu cywilnego i obowiązkowa oznaka stanu zamężnego, nieodłączny atrybut obrzdku weselnego prawie do połowy XX wieku. Pannk miod№ oczepiano («czіpczyiy») w czasie ъlubu, najczkњсiej na drugi dziec, kiedy ona przechodziia do domu pana miodego. Zdejmowano wianek weselny, rozplatano warkocz, wiosy byiy krytko obcinane lub mocno skrkcane w warkoczyki (zaleіe od okresu chronologicznego), zakіadano lub nawijano je na kiczkk («kybaіkk»), na ktyra wіaњnie i nakiadano czepіec. Oczepiny («czіpczenia») – to przeјњсie panny miodej z panіecstwa w stan maііecski. Po tym obrzdkіe kobieta juі nie maіia prawa pokazywaj sіk z nienakryta gіowa i «њwіesіж» wiosami. Zgodnie z wierzeniami ludowymi, zamķіna niewіasta, jeњlі wyjdzie do ludzi bez czepca, nawryiy biedk – nieurodzaє, pomyr bydia itp. Wediug starego zwyczaju czepіec, w ktyrym kobieta braіa ъlub, pozostaje jej «na godzіnk ъmierci».

Przez caiy wiek XIX i poczатku XX obowiązek zakіadania tego nakrycia gіowy byі ъсіeњe przestrzegany zarywno przez mieszczankі, jak i przez wіeњniaczki. Ryіniiy sіk czepce przewaіnie tylko jakoњсia materiaіu i zdobіenіem. Czepce zakіadano w poіaczeniu z innymi rodzajami kсcznikopodobnych i chustkowych nakryж gіowy – podwіka («peremіtk»), rabkiem («rantuch»), chusta («chustyна»), co tworzyio oryginalne sposoby zawіjania gіowy. Jednakіe stryј mieјski ciagle daіyi do ubierania sіk «po modnemu», w czym zauwaіyж moіna wpiyy europeјskie [7].

Ze zmian a tradycyјnego stroju weselnego na nowomodny – bіai a sukniк z welonem – po latach 1960 obrzdk oczepin powoli tracіi swoje znaczenie, nawet stawai sіk archaicznym i czasami wуњmiewanym (ze wzgłkdu na ywczesny negatywny stosunek mieјskiej kultury do wieјskiej). W obrzdkіe oczepin wyryb zaczkto traktowaj symbolicznie, juі nie utylitarnie. Odpowiednio czepce praktycznie zaprzestano produkowaj, a dawniejsze wyrzucano jako «przeіytek» i jedynie nieliczne Boјkinie pozostawaіy wierne tradycyјi praоjcyw. W czasie ekspedycyј autorka dowiedziaіa sіk, іe te wyroby, ktyre sіk zachowaіy, stare kobiety trzymaіy na godzіnk ъmierci – chowane byiy przewaіnie w tych czepcach, ktyrymi je oczepiano podczas ъlubu lub ewentualnie w zrekonstruowanym wediug pierwowzoru na іyczenie wіaњсielki (Il. 1).

W wieku XIX – pierwszej trzeci XX w. w wykonaniu siatkowej osnowy czepcyw wykorzystywano surowce bardzo ryіnej jakoњсi. W warunkach domowych byі to przewaіnie len, konopie, od pocz. XX w. – baweіna, weіna fabryczna. Z rozpowszechnіenіem tkanin przemysіowych – kupowana («kramna») siatka badу zwykіa gaza, ktyra barwіono. Dla czepkyw tzw. kacczuckich charakterystyczne byіe baweіniane lub jedwabne przemysіowenіci – cienkie, bardzo szczelnie skrkcane, co w wyniku tworzyio nadzwyczaj drobn№ strukturk siatki, a odpowiednio teі wyrobu. Dla poszczegylnych detali czepcyw rywnіeі byіa uіywana tkanina (sukno, jedwab, kreton), dla ozdobіenia – haft, koraliki, biyskotki, wst№іki kupowane w sklepіkach. W znacznej mierze wpiyywaіo to na lokalne dekoracyјne osobliwoњсi boјkowskich czepkyw XIX – pierwszej trzeci XX w. [5; 7].

Il. 1. Boјkinia «moiodycia» w siatkowym czepku, lata 1930; w. Woіosіanka rejon Skole

Foto R. Reifussa. 248_F_XI. Archiwum Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

Badania terenowe autorki i opracowania okazyw muzealnych daјњ podstawy do mywienia o rozpoznawalnych oњrodkach produkcji aіurowych czepkyw na Boјkowszczyціe z charakterystycznymi cechami dekoracyјnymi. Byiy to m.in. wsіe rejonu turczackiego i skolskiego w obwodzie lwowskim, rejonуw woіowieckiego i miіhirskiego (Boјkowszczyцna Zakarpacka) oraz rejonu weіykobereznіacskiego w obwodzie zakarpckim (Boјkowszczyцna Zakarpacka i pogranicza z Jemkowszczyцna). A jednak nawet w granicach tych osad zdarzaіy sіk niekтыre odmіennoњсi, co znacznie poszerza rzad typologiczny i cechy artystyczne boјkowskich czepcyw koronkowych. Waіnym w naszym badaniу jest rywnіeі lokalne nazewnictwo czepcyw.

W niektórych wsiach obwodu lwowskiego w rejonie samborskim (wsie Birczyca Nowi, Birczyca Stari, Kowynyczi, Sadkowyczi, Beregy, Czernychiw, Wackowyci, Baracczycie) oraz starosamborskim (wsie Busowincko, Beresciany, Tysowycia, Bukowa, Piatnycia, Mygowe, Weiyke, Turje) w końcu XIX – początku XX w. przeważały niewysokie siatkowe czerpce na twardym podłożu kiczce [7]. Do połowy XX w. zakładały je przeważnie starsze kobiety, utrzymując tradycję. Na przykład, we wsiach Beregy, Turje stare kobiety zakładały «kabiuk», zgięty przyszywały kupowaną siatkę, która przywoziła z Sambora. We wsi Mygowe – «czupеж», «czupok» w kolorach czerwonym lub zielonym, w Wackowyczach – «kybawka», po wierchu której «haftowano» (tu: robiono szydełkiem. – O. K.) siatkę. W Bukowij twarde podłoże czerpca dookoła obszywano «szajnem», po wierchu którego naszywano kupowaną siatkę. Czerpce iaiobne wyrabiano w kolorze czarnym. W Busowynku i Juiku w końcu XIX – początku XX w. kobiety zakładały czerpce w taki sposób, że spod chusty widoczna pozostawała jedynie jego szczyt, najczęściej obszyte w kolorze czerwonym. Nakrycie głowy niewysokie, dlatego czasami widać było siatkowe denko w kolorze zielonym.

Podobne w kształtach i technikach wykonania czerpce noszone były w niektórych wsiach rejonu turczańskiego obwodu lwowskiego (wsie Jasenycia Zamkowa, Roziucz, Jaworiw, Sianki). W pierwszej połowie XX w. siatkę na czerpce dziergano szydełkiem z wykładanego farbowanego na zielono albo kupowano siatkę w sklepikach. Takie nakrycia głowy były ściągane z tyłu głowy grubą nicią (sznurkiem), nakładane na obręcz «chimewkę» z papieru (tektury) lub drewna lipowego [7].

Potwierdzeniem tego, że w XIX w. miejscowe kobiety kupowały na targach czy w sklepikach poszczególne detale dla czerpcy, które rzadziej własnoręcznie szyły lub robiły to miejscowe wiejskie mistrzynie czy krawcowe, które miały talent do tego, są okazy w Muzeum Etnograficznym w Krakowie. Jak wspomniano wyżej, wiele takich wyrobów przywożono na Bojkowszczyznę z kaczuckiego ośrodka koronkarstwa. Była to przeważnie siatkowa osnowa w kolorze zielonym i obszywka – z tkaniny jednobarwnej lub we wzory, najczęściej w paski. Wzory na siatce były bardzo różnorodne: jednolita elastyczna struktura «wiczka», romby, połączenie motywu rombu i zygzaków, geometrycznych rombów i alicowanych oczek itp.

Jednak w końcu XIX – początku XX w. na Bojkowszczyźnie obok przywożonych produkowano czerpce alicowe również lokalnie [9]. Były to prawdopodobnie dość rozwinięty przemysł. Potwierdzeniem tego jest czerpiec (dwie identyczne sztuki zachowane są w zasobach Muzeum Etnograficznego w Krakowie) z Dobromila (dziś w rejonie starosamborskim obwodu lwowskiego), datowany rokiem 1878 (ze zbiorów S. Udzieli). Siatkowa osnowa czerpca wykonana z nici bawełnianych w kolorze ciemnozielonym w technice sprągu («branie», plectenie siatkowe), obszyta pasem sukna czerwonego szerokości 7,5-8 cm. W odcięciu od czerpcy mających zaokrągloną szczytową wyrobę tego typu wyróżniają się ostro zakończonym występującym kształtem tej szczyt. Na szczególną uwagę zasługuje wzór, gdzie na tle siatkowej osnowy w centrum jest wypłciony romb, w który wpisano motyw figury kobiecej – «panny», obok której umieszczono stylizowane gałęzi i drzewa. Nad głową umieszczone są litery «IHS» z krzyżem nad literą «H», litera «S» wykonana w lustrzanym (odwrotnym) odbiciu. W szczyt dolnej pod figurą – litery «IS» i «M». Takiego sposobu zdobienia siatkowej osnowy czerpca, z wprowadzeniem motywów antropomorficznych i napisów, nie spotykaliśmy w żadnym z muzeów ukraińskich, ani też w czasie badań terenowych. Były one czerpce z takim wzorem wykonywane były specjalnie z okazji pewnych wydarzeń o charakterze religijnym: uroczystości kościelnych, odpustów czy innych. Tak kwestię warto byłoby rozpatrzyć bardziej szczegółowo, co planujemy wykonać podczas następných badań (II.2).

II. 2. Czerpiec siatkowe, robione na krosienkach, z ośrodka w Kaczudze, 1878 r., m. Dobromil rejon Starosamborski

*Zbiory Muzeum Etnograficznego w Krakowie im. Seweryna Udzieli; kwerenda 2019 r.,
foto autorki*

Badania terenowe autorki i opracowywanie zasobyw muzealnych daja moŕliwoŕŕ mywiŕŕ o lokalnych cechach czerpcyw w rejonach starosamborskim (wsie Stara Sil, Mszanеж) i turczaczkim (wsie Капражке, Boteika Werchnia, Boteika Nyŕinia, Szandroweж, Jasienciesia Zamkowa, Wowcze, Jabyniwka Werchnia), charakterystycznych dla tych miejscowoŕci. Osnowk czerpca wykonywano z czerwonego piytna lub sukna w ksztaiacie czapeczki wysokiej na 10-12 cm, w centralnej czksci wyrobu wywiŕŕymano siatkę w ksztaiacie koia lub zbliŕonego do owalu. W koccu XIX – poczatu XX w. siatkę wyplatano rкеcznie z nici lnianych w naturalnym kolorze, w pierwszej poiwie XX w. denko zacztko wyplataж szydeikiem z nici w ryŕnych odcieniach koloru zielonego. Z rozpowszechnieniem tkanin przemyslowych zamiast plecienia w ksztaiacie siatki zacztko przyszywaj kawalek zielonej dzianiny, wykonanej na maszynach dziewiarskich (w poiwie XX w. do lat 70.). Wpiywaio to na aŕurowoŕŕ wyrobu: ryŕnej wielkoŕci przeŕwity robione szydeikiem byiy czkŕcia dekoracji, szcelne piytno trykotowe takiego aŕuru stworzuj nie mogio [7].

W koccu XIX w. jednym z oŕogdkyw produkcji czerpcyw koronkowych byia Stara Sil (rejon starosamborski obwodu lwowskiego). Z. Strzetelska-Gtynbergowa zaznacza, ŕe w miasteczku tego typu wyroby wyszy z uŕtku znacznie wczeŕniej, ale byiy sprzedawane wieŕniaczkom z oddalonych wsi gurskich, gdzie zachowaia się jeszcze tradycja zakiadania na giowk czerpcyw [9]. Tym moŕna wujajŕniŕ obесnoŕŕ jednakowych czy podobnych czerpcyw w ryŕnych miejscowoŕciach tego terenu. Nakrycie giowy pleciono z zielonych lnianych nici w ksztaiacie siatki, ktora tworzyia denko czerpca. Plecieniem czerpcyw zajmowaiy się miode i starsze niezamkŕne kobiety. Czasami czerwone podioie czerpca po dolnym kraju dekorowano ŕciegiem dzierganym («obmitka») w kontrastowym zielonym czy biaim kolorze, lub haftem – wzdiui obwodu albo w czkŕci czoiowej, ktora byia widoczna spod chustki. Czкŕŕ tylna takiego wyrobu byia wykoczona dwiema bŕedzi trzema wstaikami («pantlice», «partyce») w kolorze czerwonym, ktore byiy wypuszczane spod gorsetu («gorsyk» – czкŕŕ kobiecego stroju bez rkkawyw, szyta z tkaniny przemyslowej. – O. K.). Widniejace dolne kraccе wstaiek ozdabiano kolorowym haftem lub «raciorkami» (koralikami) [6; 7].

Kolejne oŕogdki bojkowskich aŕurowych czerpcyw byiy w rejonach woiowieckim i miŕhirskim obwodu zakarpaciego (Bojkowszczyzna Zakarpacka). Wzmianki o takich wyrobach zawiera publikacja S. Makowskiego [4]. Tylko ŕe autor wymienia jedynie obrкdowa (rytualna) ich funkcjk: zakiadane byiy podczas zaŕlubin, potem zdejmowane i zachowywane na godzink ŕmierci. Tu wiayŕnie powstaje pytanie: jakieŕ wyroby noszono w ten czas w zwykiy dziec, czy ryŕinii się od weselnych, z jakimi innymi nakryciami giowy ich iaczono itd.

Podczas badac terenowych na Bojkowszczyŕnie spisaliŕmy od respondentyw wzmianki o uŕywaniu czerpcyw w stroju ludowym Bojkowszczyzny Zakarpackiej, tylko ŕe doŕŕŕ nieliczne (w odrŕnieniu od relacji z Pokucia, gdzie m.in. mieliŕmy moŕliwoŕŕ w czasie ekspedycji ogladaж odpowiednie dowody rzeczowe w ŕyciu codziennym Pokucian). Starsi mieszkaccy tych terenyw wspominali, ŕe kobiety dawno temu (mniej-wiъcej w latach 1930-1959) miaiy siatkowe czerpce, ale zakiaდაiy je nie zawsze. Przewaŕnie pamiktaja, ŕe «czepili» (oczepiano) podczas ŕlubu oraz ŕe wkiaდაiy w czasie wielkich ŕwiat.

Aŕurowe czerpce z Bojkowszczyzny Zakarpackiej naleŕŕ do wyrobyw na twardym podioiu w ksztaiacie obrкczy («hybaika», «kymbaika», «kebawka», «kybaika»), ktory wykonywano z kawaika grubego piytna, szmat, tektury czy innego nadajacego się do tego materiaiu, ktory nastkŕnie owijano tkanina. Czкŕŕ koronkowa iaczono z tym twardym podioiem, w wyniku czego otrzymywano wuryb kompletny. W koccu XIX – poczatu XX w. dla wykonania siatkowego czerpca jako surowiec wykorzystywany byi przewaŕnie len, a takie cienko przkđzona weina i wyczka jasnego koloru. Dla koronkowych okazyw Bojkowszczyzny Zakarpackiej charakterystyczna jest archaiczna technika plecienia siatkowego (sprang, «branie») [1; 5; 7].

Czerpce z rejonu weykoberezniaskiego (etnograficzna Bojkowszczyzna na pograniczu z Jemkowszczyzna) i niekturych wsi rejonu woiowieckiego obwodu zakarpaciego ryŕnia się szeregiem cech, co czyni je rozpoznawalnymi i unikatowymi wiayŕnie pod wzgldem oznak artystycznych. Ksztaitem one sa zbliŕone do kapturyw w formie czapeczek: bardziej wysokie w czkŕci czoiowej (w odrŕnieniu od piaskich na Bojkowszczyŕnie Zakarpackiej), przykrywaja czoio i skronie. Wykonane sa z dwuyh piyciennych czkŕci w kolorze biaim, z kturych tylna jest marszczona w pionowe drobne zmarszczki. Do dolnego kraju czerpca doszywano jaskrawe kolorowe wst aŕki przemyslowego wyrobu szerokoŕcia 5-8 cm (jedna szeroka lub kilka wkszych). Wzry na nich byi przewaŕnie goŕlinny, skomponowany z motywyw kwiatowych i rozmaitych gaiŕzek w doŕŕŕ realistycznych ksztaitach, ktore ukiaდაno w dynamicznŕ kompozycjk. Wstaŕki haftowane ziotymi niŕkami, ozdobione cekinami, koralikami, koronkami. Z tyiu przyszywano podobne dekoratywne (jednŕ szerokŕ lub kilka wkszych) kupowane wstaŕki. W czkŕci tylnej czepiec wykacczono diugimi kupowanymi szerokimi kolorowymi lub czarnymi wzorzystymi wstaŕkami («pantiyki», «partyce») – jedna lub dwiema.

W koccu XIX – pierwszej trzeci XX w. w rejonach skolskim i drohobyckim obwodu lwowskiego kobiety zakiaდაiy koronkowe czerpce w kolorach biaim i zielonym: na kiczcе, niewysokie, prawie piaskie, wykonane w technice sprangu, podobne do tych woiowieckich i miŕhirskich. Wzry aŕurowy, wyplatany w

kierunku od tylnej czkńci ku czoiowej, byi rozmaity: prkřina siatka o strukturze jednolitej, rytmicznie uiořone szczelne pionowe pasy w poińczeniu z aiurowymi komyrkami, szczelne romby na tle siatki itp. [7].

Wnioski. Otyř, koronkowe czepce z Bojkowszczyzny z kocca XIX – pocz a tku XX w. Charakteryzuj a sik typologicznř rozmaitońcia i kunsztem, co pozwala mywiř o ich osobliwońciach lokalnych i wartońci artystycznej. Mořna twierdziř o zachowywaniu dawnych tradycji w badanym okresie, ale i o wpiywach nowoczesnych – stosowane sř nowe surowce, mniej pracochionne techniki. Wařnym w badaniu jest utrwalenie zwyczajyw i obrzkdyw zwiazanych z tego rodzaju nakryciami giowy. Jednym z wařniejszych rezultatyw jest spisanie opowieńci starszych mieszkaccyw o czepcach i uzupeinienie siownika terminyw etnograficznych. Zaproponowane opracowanie – z uwzglkdnieniem dorobku wczeńniejszych badaczy – uzupeini i sprecyzuje istniejńce juř materiaiy w omawianym temacie, bkdzie platforma dla nastkřnych pogikřbionych studiyw autorskich.

Notatki:

1. Artykui zostai napisany na podstawie materiaiyw ekspedycji na temat badac sztuki na Bojkowszczyunie i niektrych miasteczek i wsi na pograniczu Podgyrza, zorganizowanych w latach 2002 – 2019. W czasie tych ekspedycji wykonana zostaia praca badawcza w nastkřnych miejscowońciach obwodu lwowskiego (podano nazwiska ukraicskich miast i wsi w transkrypcji łacinńkiej): rejonu samborskiego (miasto Sambir, wsie Czernychiw, Nyńie, Zarajsko, Beregy, Wackowyczi, Birczyci Nowi, Birczyci Stari, Kowynyczi, Baracczyci, Werbiwka, Sadkowyczi, Berestiany, Wykoty), rejonu starosamborskiego (miasto Chyriw, wsie Jasenica Zamkowa, Torhanowyczi, Morozowyczie, Sosniwka, Linyna Welyka, Busowuńko, Turje, Topilnicia, Striiki, Tysowycia, Rakowa, Bukowa, Nadyby, Skeliwka (Felsztyn), miasto Chyriw, Siochynia, Piatnycia, Truszewyczi, Hubyczi, Kniãřpil, Weiýke, Mygowce, Libuchowa (Maksymiwka), Terio, Starjawa, Suszyca Welyka, Stara Sil), rejonu turkowskiego (miasto Turka, wsie Roziucz, Werchnie (Boteika Werchnia), Nyńie (Boteika Nyńia), Jaworiw, Sianky, Nyńie Wysoke, Werchnie Wysoke, Jybochora, Karpatńke, Wowcze, Isaji, Rykiw, Werchnia Jabiucka, Mochnate, Jasenytcia), rejonu skolskiego (miasto Skole, wień typu miejskiego Tuchla, wsie Piawie, Jalyntywate, Chaszczowania, Koziowa, Orjawczyk, Lybochora, Korczyn, Kruszelnicia, Rořanka Werchnia, Rořanka Nyńia, Zawadka, Chitar, Kalne, Orawa, Pohar, Rosochacz, Myta, Suchyj Potik, Wierchniaczka, Hoioweřko, Rykiw, Syniowodne Werchnie, Syniowodne Nyńie); w obwodzie zakarpackim rejonie miřhirskim (wień typu miejskiego Miřhirja, wsie Podobowej, Roztoka, Studenyj Nyńij, Studenyj Serednij, Studenyj Werchnij, Izky, Bukowej, Ryureř, Sojmy, przysiyek Kuřbyji, Riczka, Dii, Repynne, Tiuszka, Koiozczawa), rejonu woiowieckiego (miasto Woioweř, wień typu miejskiego İdenijewo, wsie Abranka, Biiasowicia, Bukowej, Jatirka, Riczka, Suchyj, Kotelnycia, Tysziw, Worota Nyńi, Pidpoiozzia, Roztoka, Kiczernyj, Perechresnyj, Bukowej, Paszkivci, Zbuny, Hrabivnycia Werchnia, Jaiowe, Zadiłńkie, Werbiař, Worota Werchni, Hukiwyj) oraz rejonu weykoberezniasckiego (wsie Uiok, Husnyj, Juh, Nowa Stuiycia, Ćornawa, Kostryńka Roztoka, Wyszka, Domaszyno, Sil), dalej w tekńcie – materiaiy terenowe autorki (MTA), w czasie ktrych oprytano ponad 160 respondentyw.

2. W podstawie bazy rzydiowej sa zasoby muzeuw Ukrainy i Polski, m.in. Muzeum Etnografii i Przemysiu Artystycznego Instytutu Etnografii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Lwyw), Zasoby Ilustracyjne Biblioteki Naukowej Instytutu Etnografii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, rkopisy Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej im. Wasyla Stefanyka (Zbiyr J. Giogowskiego, K.W.Kielisickiego), Muzeum Narodowego Ludowej Architektury i Bytu Ukrainy (Skansenu), Lwowskiego Muzeum Historycznego, Muzeum Etnograficznego w Krakowie im. Seweryna Udzieli (mořliwońř opracowania polskich instytucji naukowych i muzealnych uzyskano podczas XX edycji Programu Stypendialnego Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczpospolitej Polskiej Thesaurus Poloniae Miřdzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie), Muzeum Etnograficznego «Bojkowszczyzna» w m. Turka, oraz muzeuw krajoznawczych i szkolnych obecnych terenyw etnograficznej Bojkowszczyzny, prywatnych kolekcji i szeregu innych instytucji.

Список використаної літератури

1. *Бурачинська Л.* Народне вбрання Бойківщини. *Бойківщина*. Монографічний зб. матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії і Побуту, Український архів. Т. XXXIV. Філядельфія – Нью Йорк, 1980. С. 291–318.
2. *Кляшторна Н.* Народне вбрання Західної Бойківщини: Літовищі та околиці. Івано-Франківськ, 2017. 84 с.
3. *Козакевич О.* Українські народні мереживні та в'язані вироби кінця XIX – початку XXI століття: Історіографія питання. *Народознавчі Зошити*. 2014. № 5 (119). С. 951–966.
4. *Маковский С.* Народное искусство Подкарпатской Руси. Прага, 1925.
5. *Сидорович С.* Художня тканина Західних областей УРСР. Київ, 1979. 153 с.
6. *Стельмащук Г.* Українські народні головні убори. Львів, 2013. 270 с.
7. *Козакевич О.* Ludowe wyroby dziane i koronarskie na Bojkowszczyunie i Podgyrzu w koccu XIX – pocztku XXI wieku: cechy regionalne i odmiany lokalne (na podstawie badac terenowych w latach 2005–2006). *Jemkowie, Bojkowie, Rusini. Historia, wspyiczestnońř, kultura materialna i duchowna*. Tom VI. Siupsk, 2016. S. 438–458.
8. *Reinfuss R.* Karpacki ņwiat bojkyw i iemkyw. Fotografie. Lesko, 2015. 247с.
9. *Strzetelska-Grynbergowa Z.* Staromiejskie. Ziemia i ludnońř. Lwyw, 1899. 676 s.

References

1. *Burachyns'ka L.* Narodne vbrannia Bojkivschyny. Bojkivschyna. Monohrafichnyj Zbirnyk Materiialiv pro Bojkivschynu z Neohrafii, Istorii, Etnohrafii i Pobutu, Ukrainsk'kyj arkhiv. Т. XXXIV. Filiadel'fiia – Niu Jork, 1980. S. 291–318.

2. *Kliashturna N.* Narodne vbrannia Zakhidnoi Bojkivschny: Litovyschi ta okolytsi. Ivano-Frankivs'k, 2017. 84 s.
3. *Kozakevych O.* Ukrain'ski narodni merezhyni ta v'iazani vyroby kintsia KhIKh – pochatku XXI stolittia: Istoriografiiia pytannia. Narodoznavchi Zoshyty. 2014. № 5 (119). S. 951–966.
4. *Makovskij S.* Narodnoe yskusstvo Podkarpatskoj Rusy. Praha, 1925.
5. *Sydorovych S.* Khudozhnia tkanyna Zakhidnykh oblastej URSR. Kyiv, 1979. 153 s.
6. *Stel'maschuk H.* Ukrain'ski narodni holovni ubory. L'viv, 2013. 270 s.
7. *Kozakevych O.* Ludowe wyroby dziane i koronkarskie na Bojkowszczyźnie i Podgyrzu w koccu XIX – poczatkku XXI wieku: cechy regionalne i odmiany lokalne (na podstawie badac terenowych w latach 2005-2006). *Jemkowie, Bojkowie, Rusini. Historia, wspyczesnońż, kultura materialna i duchowna.* T. VI. Siupsk, 2016. S. 438–458.
8. *Reinfuss R.* Karpatski ńwiat bojkyw i iemkyw. Fotografie. Lesko, 2015. 247c.
9. *Strzetelska-Grynbergowa Z.* Staromiejskie. Ziemia i ludnońż. Lwyw, 1899. 676 s.

АЖУРНЫЕ ЧЕПЦЫ В ЖЕНСКОЙ ОДЕЖДЕ НА БОЙКОВЩИНЕ КОНЦА XIX-НАЧАЛА XXI ВЕКА: ЛОКАЛЬНЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Козакевич Елена Романовна – кандидат искусствоведения, научный сотрудник,
Институт народоведения Национальной академии наук Украины (г. Львов)

Рассмотрено художественные особенности бойковских женских ажурных чепцов конца XIX – начала XXI века. Проанализировано локальные характеристики, сформировавшиеся под влиянием этнокультурных и художественных факторов изучаемого периода. Методологической основой научного поиска стал принцип системного подхода и комплексного исследования, в частности сравнительно-исторический, типологический и искусствоведческий методы, а также интервьюирования. В результате научных изысканий выявлено, что традиционные ажурные изделия на Бойковщине характерны рядом признаков (форма, структура, цвет, украшение), присущих исключительно этой территории или даже отдельной местности. На особое внимание заслуживают сетчатые чепцы – с учетом способов ношения, техник изготовления и художественных характеристик. Кроме того, это неотъемлемый головной убор свадебного обряда и, соответственно, маркер замужней женщины в традиционной культуре. Авторские полевые материалы и музейные коллекции дают возможность утверждать об уникальных локальных чертах чепцов: турковские, старосамборские, сколивские, великобerezнянские, воловецкие. В научный оборот введено нарративы от местных старожилов, а также разработан терминологический ряд.

Ключевые слова: народная одежда, Бойковщина, головной убор, чепцы, традиция, типология, центры, техники изготовления, кружево, художественные особенности.

LACE COIFS IN FEMALE CLOTHING ON BOIKO REGION OF THE LATE XIX – EARLY XXI CENTURIES: LOCAL ARTISTIC FEATURES

Kozakevych Olena – candidate of art studies (Ph. D), researcher
Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv)

Artistic features of Boiko female coifs of the late XIX – early XXI centuries are considered in the paper. Local features which were formed under the influence of ethnocultural and artistic factors of the period were analyzed. The methodological basis were the principle of systematic approach and comprehensive research, in particular comparative historical, typological and art study methods, as well as interviewing. As a result of scientific research, it has been determined that traditional openwork items in Boiko Region are characterized by a number of features (shape, structure, colour, decoration) inherent exclusively to this territory or even a separate area. Taking into account the way of wearing, manufacturing techniques and their artistic features netting coifs deserve for special attention. Moreover, they were an integral headdress of the wedding ceremony and, accordingly, a marker of married woman in traditional culture. Author's field materials and museum collections make it possible to assert about the unique local features of coifs from Turka, Staryi Sambir, Skole, Velykyi Bereznyv, Volovets districts. Narratives from local old dwellers have been introduced into scientific circulation, and a terminological series has been developed.

Key words: folk clothing, Boiko Region, headdress, coifs, tradition, typology, centers, manufacturing techniques, lace, artistic features.

UDC [391-055.2:687.45]:746.2.02(477.86/.87+477.83) «189/201»

АЖУРНІ ОЧПКИ В ЖІНОЧОМУ ВБРАННІ НА БОЙКІВЩИНІ КІНЦЯ XIX-ПОЧАТКУ XXI СТ.: ЛОКАЛЬНІ ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ

Козакевич Олена Романівна – кандидат мистецтвознавства, науковий співробітник,
Інститут народознавства Національної академії наук України (м. Львів)

Мета. Дослідити художні особливості мереживних бойківських очіпків кінця XIX – початку XXI ст. Визначити локальні ознаки, що формувалися в контексті традиційного жіночого вбрання упродовж окресленого періоду під впливом етнокультурних та мистецьких чинників.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою є принцип системного підходу та комплексного дослідження. Для вивчення предмета дослідження використано порівняльно-історичний та

типологічний методи. Метод опитування залучено під час польових досліджень. Аналіз мереживного декору здійснено з застосуванням мистецтвознавчого методу.

Результати дослідження. Народний одяг населення Бойківщини від кінця XIX – початку XXI ст. вирізнявся типологічним розмаїттям та художніми особливостями. Мереживні вироби характерні низкою ознак, притаманних лише цьому регіону чи навіть окремим місцевостям. З'ясовано, що з огляду на способи носіння, техніки виготовлення та художні характеристики на увагу заслуговують очіпки – головний убір на зразок ажурної шапочки для заміжньої жінки. Це – невід'ємний атрибут весільного обряду майже до половини XX ст., а в окремих місцевостях очіпок зберігався до смерті (як данина традиції) навіть до початку XXI ст.

Визначено, що очіпки вирізнялися сировиною, техніками та технологічними прийомами виготовлення, способами оздоблення, що формувало їхні локальні особливості, почасти унікальні. Виплітали вручну, використовували голку, застосовували спеціальні кросенця для техніки «брання». Віддавна використовували льон або коноплі, а від початку XX ст. – волічку та бавовну. З розповсюдженням промислових тканин сітку, виготовлену вручну, поступово замінюють купованою. Очіпки носили у поєднанні з іншими типами головних уборів, – відповідно до локальних етнографічних особливостей та естетичних уподобань населення.

Матеріали, отримані під час авторських польових досліджень, а також пам'ятки з музейних збірок дозволяють говорити про унікальні локальні ознаки чепців із Турківського і частини Старосамбірського р-ну Львівської обл. (Західна Бойківщина, Галицька Бойківщина), які побутували в жіночому одязі, принаймні, від поч. XIX ст. Низкою спільних декоративних характеристик відрізняються ажурні очіпки зі Сколівщини чи південної частини Самбірського р-ну. З-поміж закарпатських очіпків кінця XIX – першої пол. XX ст. за характерними декоративними особливостями можна виокремити дві групи виробів – з Воловецького і Міжгірського (Закарпатська Бойківщина) та Великоберезнянського районів. Вироби, що побутували в жіночому вбранні кожного з цих осередків, можна проаналізувати в окремих публікаціях.

Наукова новизна. Вперше зроблено спробу ґрунтовного аналізу локальних особливостей та художніх характеристик ажурних очіпків із Бойківщини у контексті традиційного жіночого вбрання. Запропонована типологія розроблена на основі авторських досліджень. Це значною мірою уможливило введення до наукового обігу низки артефактів і відомостей, які засвідчують типологічне й мистецьке різноманіття ажурних головних уборів.

Практична значущість. Дослідження дозволяє розширити знання про традиційний одяг бойкинь кінця XIX – початку XXI ст., зокрема одного з його важливих компонентів – ажурних очіпків. Реконструкція архаїчної техніки «брання» за давніми зразками є важливою у сучасних практиках відтворення давніх типів вбрання та текстильних технік.

Ключові слова: народний одяг, Бойківщина, головний убір, очіпок, традиція, типологія, осередки, техніки виготовлення, мереживо, художні особливості.

Надійшла до редакції 29. 09.2020 р.

УДК 316.733:379.851

ДИСКУРСИ ТУРИСТИЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ

Дичковський Степан Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент, директор інституту практичної культурології та арт-менеджменту, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ
<http://orcid.org/0000-0003-4771-4521>
[DOI.org/10.35619/ucpmpk.v34i34.351](https://doi.org/10.35619/ucpmpk.v34i34.351)
227@ukr.net

Розглядаються питання феномену цифрового номадизму (цифрового кочівництва, digital nomad) або існування групи людей, яка веде «мобільний спосіб життя», постійно змінюючи місця проживання, а також використовуючи цифрові телекомунікаційні технології для виконання своїх професійних обов'язків і вирішення інших питань стає в сучасному світі все більш популярним і привертає увагу не лише практиків, а й теоретиків. Цифрове кочівництво – наслідок і причина активних змін матеріальної і духовної культури людства, формування в ній нових типів ідентичності (систем духовно-моральних орієнтацій, стратегій розуміння себе і світу, моделей спілкування).

Ключові слова: мобільність, номадизм, цифрове суспільство, культурні практики.

Постановка проблеми. Процес формування нових дискурсивних комплексів, що знаменують нові теоретико-методологічні повороти в дослідницьких практиках, соціальних і гуманітарних науках помітно активізувався в останні роки. Пильна увага до дискурсу мобільності, як атрибутивної властивості епохи глобалізації та інформаційного суспільства, пов'язана з розумінням величезної ваги такої ознаки сучасності, як прискорення соціальної динаміки. Поворот до вивчення мобільності або «mobility turn» зумовив переключення суспільствознавців на нову систему понять, метафор, образів, концептів, здатних сформувати особливу дослідницьку оптику, що дозволяє «охопити» всю динаміку суспільного буття [10].